

SEXUÁLNÍ OBTĚŽOVÁNÍ NA VYSOKÉ ŠKOLE. V ČR NEEEXISTUJÍCÍ PROBLÉM?¹ / MARTA VOHLÍDALOVÁ

Sexual Harassment at University in the Czech Republic: A Non-existent Problem?

Abstract: Despite the fact that the problem of sexual harassment at universities has been broadly explored in western and mainly American sociology since the mid-1970s, the first sociological survey to focus on this topic in the Czech Republic was conducted in late 2008 and early 2009. This quantitative survey covered 700 students and was carried out at a faculty of a university in Prague. The paper presents the main findings from this survey, such as the student's experiences with sexual harassment from their teachers and their attitudes towards sexual harassment. The author found that the prevalence of sexual harassment in the particular faculty was relatively high and that students are extremely tolerant of 'soft' forms of harassment, especially gender harassment.

Key words: sexual harassment, higher education, gender

Téma sexuálního obtěžování na vysokých školách je v anglosaském světě předmětem sociologického výzkumu již od přelomu 70. a 80. let 20. století. Empirický výzkum přitom sehrál důležitou roli v boji s tímto fenoménem. Upozornil totiž na skutečnost, že nejde o problém pouze několika studujících, a poukázal také na devastující dopady, které má toto chování na lidi, jejich sebevědomí i pracovní výkonnost. Například ve Spojených státech výsledky výzkumů ovlivnily legislativní opatření, která toto chování veřejně odsoudila jako netolerovatelné, protizákonné a diskriminační. Výzkumy monitorující zkušenosti studujících i vyučujících s obtěžováním bývají zahraničními univerzitami také často využívány jako první krok předcházející tvorbě a implementaci politik namířených proti (sexuálnímu) obtěžování, šikaně a diskriminaci (viz např. Imperial College London, University College London²).

V České republice je však situace zcela odlišná. Téma sexuálního obtěžování je často zesměšňováno a bagatelizováno, a pokud jde o sexuální obtěžování ve specificky vysokoškolském prostředí, chybí také jakákoliv sociologická data, která by tento problém mapovala. Výzkum, který sledoval výskyt sexuálního obtěžování v pracovních vztazích (Křížková et al. 2006), nicméně ukázal, že v české společnosti jde o poměrně rozšířený fenomén. Není tedy důvod domnívat se, že by se v českém vysokoškolském prostředí, jakkoliv je specifické, tento jev nevyskytoval.

Tento předpoklad přitom potvrdila i první dotazníková studie věnovaná problematice sexuálního obtěžování na vysokých školách v ČR, která byla provedena na vybrané fakultě jedné pražské vysoké školy. Cílem článku je představit základní zjištění z tohoto výzkumu. Zaměříme se přitom především na zkušenosti studujících s různými formami obtěžujícího chování ze strany vyučujících, dále na charakteristiky obtěžovaných a obtěžujících a také na subjektivní vnímání sexuálního obtěžování u studujících.

Než se však budeme věnovat analýze, která tvoří hlavní těžiště textu, vyjasníme, co rozumíme pod pojmem sexuální obtěžování. Mnoho autorů a autorek (Gruber 1992, Ugen, Blackstone 2004, Fitzgerald et al. 1988, 1996 a další)

se totiž shoduje, že jedním ze základních úskalí spojených s problémem sexuálního obtěžování je absence určité kulturně a sociálně sdílené představy o tom, co to je a jakých forem může nabývat.

Co je to sexuální obtěžování?

Sexuální obtěžování je široký pojem, který zahrnuje pestrou škálu různých forem jednání verbální i neverbální povahy. Základní dělení, se kterým se setkáváme především v anglosaské legislativě nebo v opatřeních proti sexuálnímu obtěžování tamních univerzit, je rozlišení na formy „něco za něco“ (quid pro quo) a „vytváření nepřátelského prostředí“ (hostile environment). Obtěžování „něco za něco“ zahrnuje takové formy chování, které vyžadují sexuální sblížení výměnou za určité výhody nebo pod určitou pohrůzkou, přičemž případné přijetí nebo nepřijetí této „nabídky“ má vliv na to, jakým způsobem je s dotyčným/dotyčnou zacházeno na pracovišti nebo např. ve škole. „Vytváření nepřátelského prostředí“ oproti tomu zahrnuje mnohem subtilnější formy obtěžování, jako např. sexuálně laděné vtipy, komentáře, dotyky a jiné formy jednání, které vytvářejí ponižující a nepřátelskou pracovní atmosféru, nebo další formy chování bez sexuálního podtextu zaměřené proti mužům nebo ženám (Welsh 2000, 1999: 170, Paludi 1996, Hill, Silva 2005, MacKinnon 1979, Lee, Greenlaw 1995: 359 a další).

Určitou modifikací tohoto rozdělení a jejím podrobným rozpracováním je klasifikace Luisy Fitzgerald,³ která je autorkou standardizovaného dotazníku Sexual Experience Questionnaire (tzv. SEQ), z něhož jsme vycházeli při konstrukci našeho dotazníku. Luise Fitzgerald operacionalizovala sexuální obtěžování do tří typů, v nichž se stupňují jednotlivé formy obtěžování od nejvíce k nejméně závažným (Fitzgerald et al. 1988, 1993, 1996). Jako tři základní typy sexuálního obtěžování na základě faktorové analýzy identifikovala: *sexuální nátlak* (sexual coercion) – nucení k sexuálnímu sblížení za odměnu nebo pod pohrůzkou, nevídané tělesné dotyky a fyzické napadení, *nevídaná sexuální pozornost* (unwanted sexual attention), která představuje nevhodné nebo urážlivé chování verbální i neverbální povahy namířené vůči konkrétní

nímu jedinci, které je však prosté sankcí, a *genderové obtěžování* (gender harassment) zahrnující urážky, komentáře, nevhodná gesta, používání lechtivých materiálů a další.⁴

Podstatnými společnými rysy těchto zdánlivě nesourodných forem chování jsou: 1. skutečnost, že jednání je samotnou obětí vnímáno jako urážlivé, nevhodné nebo nevídané a 2. tato interakce se často odehrává v prostředí výrazných mocenských nerovností mezi aktéry (MacKinnon 1979, Dziech, Weiner 1984, Dziech, Hawkins 1998, Schneider 1987, Uggen, Blackstone 2004, Quinn 2002, Gruber 1992). Možnost oběti účinně zasáhnout a bránit se je tak značně omezená a ztížená, zvláště pokud jde o studenta nebo studentku, které obtěžuje vyučující, nebo o zaměstnance či zaměstnankyni, které obtěžuje nadřízený/á. Pozici obětí navíc nezlepšuje ani skutečnost, že české univerzity, na rozdíl od těch zahraničních, nemají zavedeny politiky boje proti tomuto jevu ani konkrétní procedury pro jeho řešení.

Přestože se se sexuálním obtěžováním nepochybně setkávají i muži (Thomas, Kitzinger 1996 a potvrdila to i naše studie), zejména ti, kteří vybočují ze stereotypů spojených se svou genderovou rolí (Uggen, Blackstone 2004: 68), výzkumy (např. Dziech, Weiner 1984, Kalof et al. 2001, Skaine 1996, Paludi 1996, Hill, Silva 2005, White 2002 a další) se shodují, že většina případů obtěžování se odehrává mezi muži na straně iniciátorů a ženami na straně obětí. Na sexuální obtěžování je proto možné nahlížet jako na určitou formu uplatňování symbolické moci mužů nad ženami (např. Benson a Thompson 1982, MacKinnon 1979, Dziech, Weiner 1984, Křížková et al. 2006, Skaine 1996), z čehož vychází i současné chápání sexuálního obtěžování jako určité formy diskriminace. Toto pojetí sexuálního obtěžování najdeme např. v evropské legislativě (např. směrnice 97/80/EHS, cit. podle Havelková 2006: 96) nebo také v legislativě americké⁵ (Skaine 1996: 105). Sexuální obtěžování tak představuje mechanismus, skrze který jsou ženy systematicky vytlačovány z dobře placených pracovních pozic, jsou znehodnocovány jejich schopnosti a pracovní výkony (Křížková et al. 2006: 7, MacKinnon 1979: 174) a je jim ztěžován přístup ke vzdělání. Tento způsob chování přitom často významně podporuje i samotná struktura organizací, v nichž muži zastávají zpravidla vedoucí funkce (nebo např. profesorské posty) a ženy jsou naopak vůči nim v organizačně podřízeném postavení (Benson, Thompson 1982, Dziech, Weiner 1984, Gruber 1992, Kalof et al. 2001: 283). Svou roli přitom hraje i „klima“ organizace, neboli její přístup k sexuálnímu obtěžování, respektive i k rovnosti mužů a žen (Fitzgerald et al. 1997: 586).

Metodologie

Výzkumné dotazníkové šetření zaměřené na zjišťování zkušeností studujících se sexuálním obtěžováním a jejich postoji k tomuto chování proběhlo na přelomu let 2008 a 2009 v rámci jedné vybrané fakulty pražské vysoké školy a zahrnovalo 700 studujících v magisterském a bakalářském studijním cyklu, z toho 464 studentek a 236 studentů.

Při konstrukci dotazníku jsme vycházeli ze standardizovaného dotazníku, tzv. Sexual Experience Questionnaire

(SEQ) (Fitzgerald et al. 1988, 1993), který se k výzkumu sexuálního obtěžování používá zejména v anglosaském světě. Tento výzkumný nástroj byl pro naše potřeby upraven tak, aby lépe odpovídal českému prostředí. Zvláštní důraz byl kladen na citlivý překlad a formulace jednotlivých otázek.⁶

Sběr dat probíhal po dohodě s vyučujícími v hodinách výuky, přičemž dotazovaným studentům a studentkám byly k dispozici vyškolené koordinátorky, které je instruovaly, jak dotazníky vyplnit, a rozdávaly a sbíraly dotazníky. Při výběru hodin výuky, v nichž probíhal sběr dat, jsme dbali na rozmanitost zastoupených oborů a předmětů.

Oproti cílovému souboru došlo k jistým vychýlením výzkumného vzorku, v němž jsou nadreprezentovány ženy a studující v bakalářském studijním programu. V rámci prezenčního studia magisterského a bakalářského cyklu studuje na dané fakultě 57 % studentek a 43 % studentů (ve výběrovém souboru je zastoupeno 66 % studentek a 34 % studentů), studující v magisterském stupni tvoří 44 %, v bakalářském 56 % (ve výběrovém souboru tvořili studující magisterského cyklu 35 %, studující bakalářského cyklu 65 %). Zvýšený podíl žen ve výběrovém souboru byl patrně způsoben několika faktory. Dívky jsou k tomuto problému obecně otevřenější a ochotné se o něm bavit, mj. protože se s tímto typem jednání setkávají častěji než chlapci (Larsson et al. 2003, Skaine 1996). Důležitou roli hraje i skutečnost, že se může jistým způsobem lišit genderová struktura studujících, kteří dobrovolně navštěvují přednášky, na nichž není povinná docházka. Vzhledem k tomu, že většina analýz byla prováděna odděleně pro ženy a muže, má však toto vychýlení jen malé dopady na naše zjištění a kvalitu analýz. Nadreprezentování studujících v bakalářském cyklu bylo způsobeno především menší kapacitou magisterských kursů ve srovnání s kursy bakalářskými a neochotou vyučujících obětovat část své hodiny a umožnit sběr dat. Zatímco v případě bakalářských kursů stačilo pro dosažení relativně velkého počtu respondentů získat menší počet vyučujících nakloněných výzkumu, v případě magisterských kursů jich bylo potřeba získat ke spolupráci výrazně vyšší počet, což se nám zcela nepodařilo. I přes podporu, kterou našemu výzkumu vyjádřil děkan fakulty, totiž řada vyučujících odmítla na výzkumu participovat.

S výsledky výzkumu je nutné pracovat s vědomím, že jde o případovou studii jedné vybrané fakulty, která nemá ambici reprezentovat všechny vysoké školy v ČR, a že zjištění mohou být určitým způsobem vychýlena. Nicméně, i přesto tato data představují velice cenný vhled do dosud nezmapované problematiky a mohou se stát odrazovým můstkem pro další výzkum v této oblasti.

Analýza

Zkušenosti studujících s různými formami obtěžujícího chování

Těžiště dotazníku tvořila část, která se zaměřovala na zkušenosti studujících s jednotlivými konkrétními formami obtěžujícího chování ze strany vyučujících. V dotazníku byly zastoupeny formy obtěžování reprezentující každý ze tří zá-

kladních typů obtěžování (Fitzgerald et al. 1993) a respondenti a respondentky u každé jednotlivé formy chování uvádějí, zda se s ní setkali a kdo byl iniciátorem.⁷

Z oblasti *genderového obtěžování* jsme zjišťovali zkušenosti studujících se zesměšňujícími poznámkami o mužích a ženách, sexuálně laděnými příběhy, lechtivými učebními materiály, z(ne)výhodněním kvůli pohlaví a s okukováním. Z oblasti *nevítané sexuální pozornosti* jsme do dotazníku zařadili otázky na zkušenosti s komentováním vzhledu a chování, snahou o navázání intimního vztahu, hovory o sexuálně laděných nebo intimních tématech a pozvánkou na soukromou schůzku. Z oblasti nejvážnějších forem sexuálního obtěžování, tzn. *sexuálního nátlaku*, jsme se věnovali zkušenostem studujících s nabídkou na intimní sblížení výměnou za určité výhody nebo pod pohrůžkou a jejich zkušenostem s případným intimním sblížením, s dotýkáním nebo jiným narušením osobního prostoru a fyzickým napadením.⁸

Typologie forem sexuálního obtěžování L. Fitzgerald (1988, 1993), která rozlišuje mezi genderovým obtěžováním, nevítanou sexuální pozorností a sexuálním nátlakem, se přitom ukázala být vhodná i pro použití v českém prostředí. Explorační faktorová analýza, do níž byly zahrnuty zkušenosti studujících se všemi dílčími formami obtěžujícího chování, totiž identifikovala faktory, které nápadně kopírovaly výše uvedené typy L. Fitzgerald (1988, 1993).⁹ Ukázalo se tedy, že v našem prostředí existuje podobná struktura tohoto jevu, tj. že dílčí formy obtěžujícího chování mají tendenci vyskytovat se u studujících v podobných „vzorcích“ neboli typech.

V souladu se zahraničními výzkumy (Hill, Silva 2005, Paludi 1996, Kelley, Parsons 2000 a další) jsme zjistili, že k nejběžnějším formám obtěžujícího chování patří „měkčí“ formy obtěžování náležející do kategorie *genderového obtěžování*. Některou z forem *genderového obtěžování* zažilo přibližně 66 % studujících,¹⁰ přes 18 % studujících¹¹ má zkušenost s *nevítanou sexuální pozorností* ze strany vyučujících a kolem 9 % se jich setkalo se *sexuálním nátlakem*.¹² Některou z forem obtěžujícího chování (ať už *genderové obtěžování*, *nevítanou sexuální pozornost* nebo *sexuální nátlak*) přitom zažilo celých 67 % dotázaných.

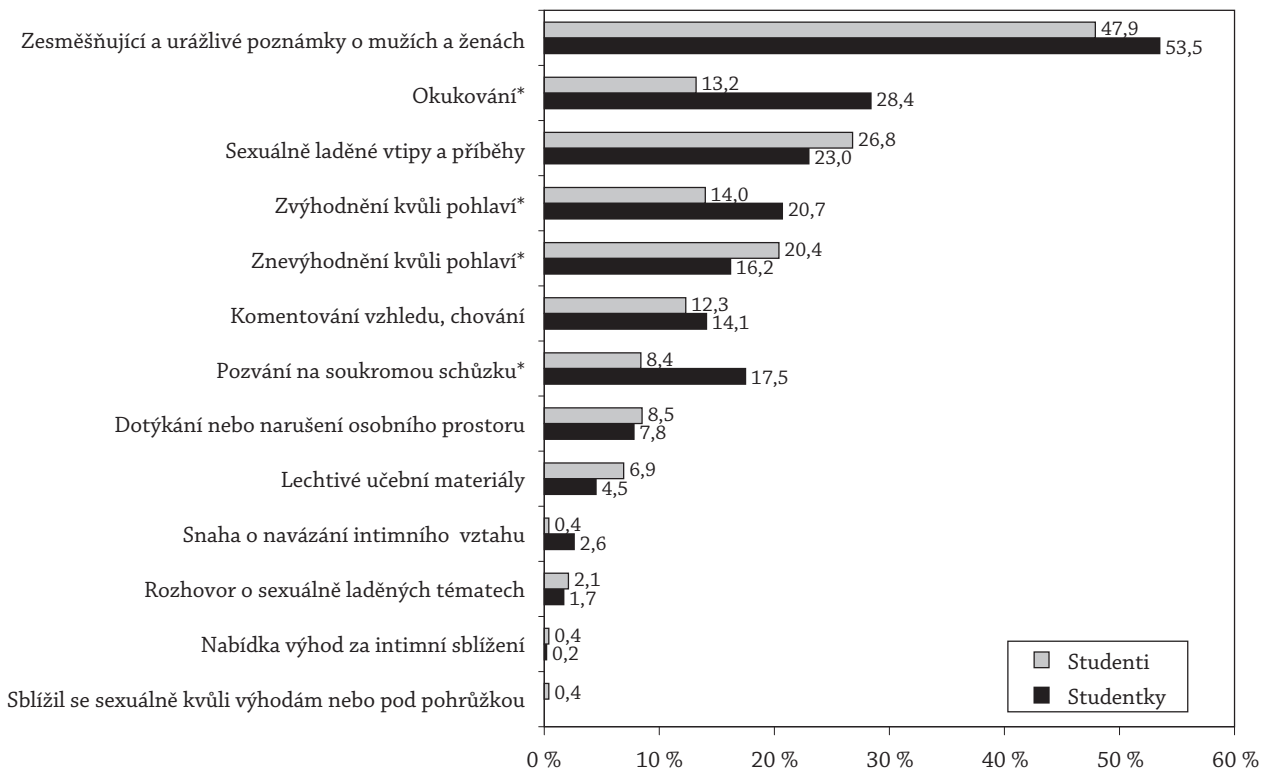
Pokud naše výsledky porovnáme s výsledky zahraničních studií, zjistíme, že jsou do velké míry vzájemně srovnatelné. Budeme-li vycházet z užšího vymezení *sexuálního obtěžování* (tj. nezahrneme-li do něj *genderové obtěžování*), s některou z těchto forem chování (tj. se *sexuálním nátlakem* nebo *nevítanou sexuální pozorností*) se setkalo přes 22 % studujících. Zahraniční (zejména americké) výzkumy se přitom nejčastěji shodují, že určitou formu *sexuálního obtěžování* zažilo kolem 20–40 % studujících (Kelley, Parsons 2000: 549). Co se týče nejtěžších forem obtěžujícího chování spadajících do kategorie *sexuálního nátlaku*, 9 % studujících, kteří se s touto formou obtěžování setkali na sledované fakultě, přibližně odpovídají 7 % studujících bakalářských a magisterských programů, kteří se s touto formou obtěžování setkali na vysokých školách ve Spojených státech (Hill, Silva 2005: 21).¹³

Pokud jde o konkrétní jednotlivé formy obtěžování (viz graf 1), jednoznačně nejvíce zkušeností mají studenti a studentky se zesměšňujícími poznámkami o mužích a ženách, jejich vzhledu, schopnostech a vlohách k určitým povoláním. S tímto typem komentářů se u svých vyučujících setkalo přes 47 % studentů a přes 53 % studentek, z toho většina opakovaně. S větším odstupem dále následuje okukování, s nímž mají bohaté zkušenosti zejména dívky (setkalo se s ním přes 28 % dotázaných studentek a 13 % studentů,¹⁴ z toho velká část opakovaně), a také vyprávění eroticky nebo sexuálně laděných vtipů nebo příběhů při výuce (23 % studentek a téměř 27 % studentů se s tímto jevem setkalo alespoň jednou, kolem poloviny z nich opakovaně). Další relativně početně zastoupenou kategorií je z(ne)výhodnění na základě pohlaví. Zatímco u dívek oproti chlapcům převažuje podíl těch, které se domnívají, že byly kvůli svému genderu zvýhodněny (14 % chlapců, necelých 21 % dívek), u chlapců je oproti dívkám vyšší podíl těch, kteří se domnívají, že byli spíše znevýhodněni (20 % chlapců, 16 % dívek).¹⁵ Tyto pocity studujících přitom mohou souviset se stereotypním přístupem, který mají vyučující vysokých škol ke studentům a studentkám. Podle rozsáhlého kvalitativního výzkumu (Smetáčková 2005: 25) přisuzují vyučující dívkám mj. vlastnosti jako pečlivost, důslednost, odpovědnost, starostlivost, spolehlivost a poctivost, chlapci bývají oproti tomu často spojováni s určitou formou „lajdáctví“, což se pochopitelně může odrazit i v přístupu vůči dívkám a chlapcům.

S komentováním svého vzhledu a sexuálně podbarvenými poznámkami o svém chování ze strany vyučujících se během studia na VŠ setkalo přes 14 % dívek a 12 % chlapců, z toho přibližně polovina opakovaně. K dalším formám obtěžování, které se vyskytují na dané fakultě, patří i pozvání na soukromou schůzku netýkající se pracovních nebo studijních povinností (např. pozvání na večeři, na skleničku apod.), se kterou se setkávají především dívky (17 % studentek a 8 % studentů).¹⁶ Posledními formami chování, které byly mezi studujícími zastoupeny více než v ojedinělých případech, byly dotyky nebo jiné narušení osobního prostoru s nimiž má zkušenost přes 8 % dívek a 7 % chlapců, a dále využívání lechtivých učebních materiálů při výuce (kolem 7 % studentů a 4 % studentek).

Pokud jde o nejméně početně zastoupené kategorie obtěžujícího chování, patří mezi ně ty nejtěžší z nich. Je však třeba si uvědomit, že i malé procento studujících, kteří se s daným problémem setkali během svého studia na dané fakultě, může být v absolutním počtu vyjádřeném za všechny studující na všech vysokých školách nezanedbatelné (Hill, Silva 2005: 14).

Celkem 12 dívek a jeden chlapec (z více než 700 respondentů, tj. celkem 1,8 %) uvedli, že se s nimi během jejich studia na VŠ jejich vyučující snažil/a navázat intimní vztah. Osm dívek a pět chlapců dále uvedlo, že se s nimi jejich vyučující chtěl/a bavit o intimních nebo sexuálně laděných tématech. S jednou z nejtěžších forem *sexuálního obtěžování*, tj. s nabídkou na intimní sblížení výměnou za určité výhody (např. lepší známky, bezproblémový průběh zkoušky apod.) nebo naopak pod určitou pohrůžkou (neudělení

Graf 1: S jakými formami obtěžujícího chování ze strany svých vyučujících se setkali studující během svého studia na VŠ?

N = 703. V položkách označených hvězdičkami (*) jsou patrné statisticky významné rozdíly v odpovědích studentů a studentek (testováno χ^2 testy na hladině významnosti $\alpha = 1\%$).

zkoušky, zhoršení známky apod.) se setkali jedna studentka a jeden student. Jeden student uvedl, že se z obdobného důvodu intimně sblížil se svojí pedagožkou.

Výsledky naší studie a jejich srovnatelnost se zahraničními výzkumy tedy naznačují, že české prostředí není natolik specifické, jak bychom se mohli mylně domnívat. Existují totiž jasné evidence, že se problém sexuálního obtěžování na našich vysokých školách vyskytuje a že zde zdaleka není marginálním jevem (graf 1).

Kdo je obtěžován a kdo obtěžuje?

Zahraníční výzkumy poukázaly na skutečnost, že různí studující mají různé zkušenosti se sexuálním obtěžováním. Asi nejvýraznější jsou přitom genderové rozdíly, které byly doloženy mnoha výzkumy. Vedle genderu se jako další významné charakteristiky ukázaly věk, doba pobytu na univerzitě či příslušnost k minoritě nebo jinak znevýhodněné skupině (např. Hill, Silva 2005, Kelley, Parsons 2000: 560, Schneider 1987, Dziech, Weiner 1984, Kalof et al. 2001: 283). Příslušnost k ženskému pohlaví, vyšší věk, delší doba pobytu na univerzitě nebo skutečnost, že jde o etnický nebo jinak znevýhodněného jedince, podle těchto výzkumů pozitivně korelují s pravděpodobností, že se daný jedinec během svého studia setká s určitou formou obtěžujícího chování.

Položili jsme si tedy otázku, zda je možné i v našem případě najít určité statisticky významné souvislosti mezi zkušenostmi studujících s jednotlivými typy sexuálního obtěžování a jejich věkem, genderem a stupněm studia.

Na jisté genderové rozdíly přitom poukázala již základní zjištění uvedená výše – dívky se statisticky významně

častěji než chlapci u svých vyučujících setkávají s okukováním, pozváním na soukromou schůzku a také se spíše domnívají, že byly ze strany svých vyučujících zvýhodněny. Chlapci oproti tomu statisticky významně častěji než dívky uváděli, že byli kvůli svému genderu znevýhodněni. Komplexnější pochopení mechanismů, které ovlivňují pravděpodobnost (respektive šanci), že se studující během svého studia setká s určitými formami obtěžujícího chování, nám však umožnila binární logistická regrese. Výhodou této metody je, že díky ní, obdobně jako např. v klasické lineární regresi, můžeme kontrolovat vliv jednotlivých proměnných, čímž zároveň i eliminujeme vliv mírných vychýlení ve složení našeho vzorku. Jako vysvětlovaná proměnná byla postupně dosazována zkušenost s genderovým obtěžováním, zkušenost s nevídanou sexuální pozorností a zkušenost se sexuálním nátlakem. Jako proměnné vysvětlující byly použity pohlaví respondenta, věk a stupeň studia (tj. zda jde o studujícího v magisterském nebo bachelářském studijním cyklu).

Model se statisticky významnými regresními koeficienty se podařilo vytvořit pouze pro vysvětlovanou proměnnou *nevídaná sexuální pozornost* (viz tabulku 1). Znamená to tedy, že zkušenosti s ostatními formami obtěžování, zvláště s genderovým obtěžováním, jsou rozšířeny jak mezi studentkami, tak mezi studenty, a to nehledě na jejich věk nebo stupeň studia. V případě genderového obtěžování lze tuto skutečnost připsat i faktu, že s většinou z těchto forem chování se studující patrně setkávají přímo v hodinách výuky, na kterých jsou zpravidla přítomni jak studenti, tak studentky. Pokud jde o zkušenosti se sexuálním nátlakem,

naše zjištění by bylo vhodné ověřit na větším výběrovém souboru. Počet lidí, kteří zažili nějakou z těchto forem obtěžování, byl totiž v absolutních číslech relativně nízký (9 %, tj. 63 studujících).

V případě *zkušenosti s nevíтанou sexuální pozorností* se pro ženy oproti mužům (za předpokladu, že hodnoty ostatních proměnných zůstanou nezměněné), zvyšuje šance, že se s nějakou formou tohoto obtěžujícího chování setká, o 66 % (tj. $\exp(0,512)$). Šance, že se studující setká s nějakou z těchto forem obtěžování, se zvyšuje také v souvislosti s věkem, a to s každým rokem o 20 % (tj. $\exp(0,196)$). Skutečnost, že starší studenti a studentky vykazují vyšší míru zkušeností se sexuálním obtěžováním, přitom bývá vysvětlována tím, že starší, a tedy i zkušenější studující jsou si více vědomi svých práv a jsou také spíše schopni rozlišit mez, kde začíná nevhodné chování (Kelley, Parsons 2000: 560). Vliv stupně studia se ukázal jako statisticky nevýznamný.¹⁷

Tabulka 1: Logistická regrese – vysvětlovaná proměnná „zkušenost s nevíтанou sexuální pozorností ze strany vyučujících“.

	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Pohlaví	0.512	0.23	4.979	1	0.026	1.669
Stupeň studia	-0.522	0.269	3.765	1	0.052	0.593
Věk	0.196	0.079	6.172	1	0.013	1.216
Konstanta	-6.105	1.771	11.886	1	0.001	0.002

Metoda ENTER, Vhodnost modelu: test významnosti modelu (Omnibus test) statisticky významný na hladině významnosti $\alpha = 5\%$, V klasifikační tabulce správně zařazeno 82 % případů, hodnota „pseudo“ koeficientu determinace Nagelkerkeho 0,024.

Pokud jde o iniciátory obtěžujícího chování ze strany vyučujících, z výpovědí studujících o tom, kdo byl iniciátorem daného chování, vyplývá, že s výjimkou *zvýhodnění na základě pohlaví* se všech sledovaných forem sexuálního obtěžování dopouští nejčastěji muži (viz graf 2). Ukázalo se však, že na výskytu sexuálního obtěžování ve vysokoškolském prostředí se částečně podílejí i ženy-pedagožky. Tvoří totiž nezanedbatelný podíl těch, kdo se dopouští znevýhodnění studujících na základě pohlaví, dotýkání nebo jiného narušení osobního prostoru nebo používání lechtivých učebních materiálů při výuce (graf 2).

U jednotlivých forem obtěžování¹⁸ přitom můžeme najít určitou typickou genderovou strukturu. Můžeme je rozdělit na ty, které: 1. probíhají obvykle mezi mužem na straně vyučujícího a studujícími (chlapci a dívkami) na straně druhé, mezi které patří zsměšňující a urážlivé poznámky o mužích a ženách, zvaní na soukromé schůzky mimo školu a používání lechtivých učebních materiálů. 2. probíhají nejčastěji v interakci mezi muži na straně jedné a ženami na straně druhé, jako je okukování, zvýhodnění na základě pohlaví, komentování vzhledu a chování, dotýkání nebo narušení osobního prostoru. 3. formy chování, které praktikují jak pedagogové, tak pedagožky vůči svým studentům i studentkám. Sem náleží používání sexuálně laděných vtipů a příběhů ve výuce. 4. chování, které probíhá nejčastěji

mezi osobami stejného pohlaví, a patří sem znevýhodnění z důvodu pohlaví.

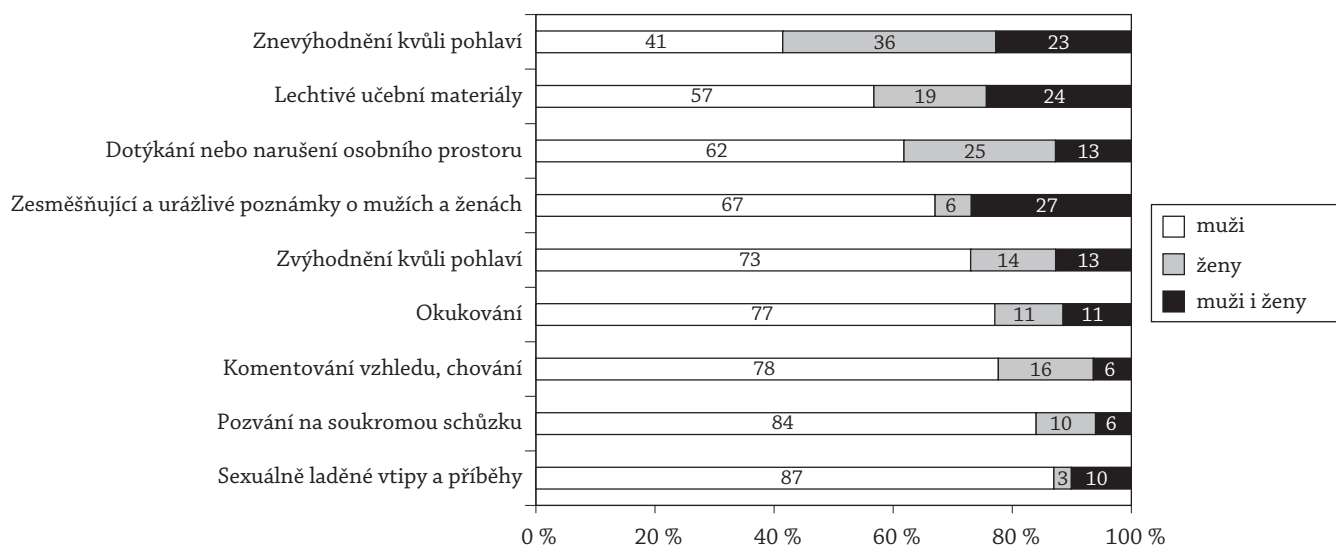
Ukazuje se tedy, že jednoduchý vzorec muž-pachatel, žena-oběť v případě vysokoškolského prostředí zcela neplatí a že skutečnost je mnohem složitější. Je sice pravda, že studentky jsou určitým formám obtěžování vystavené častěji než studenti, zejména pak těm spadajícím do kategorie nevíтанá sexuální pozornost, které jsou zároveň i nejčastěji vyprovokované muži-vyučujícími. Stejně tak platí i tvrzení, že muži se dopouštějí většiny jednotlivých forem obtěžujícího chování častěji než ženy. Nicméně v oblasti měkkých forem genderového obtěžování jsou zkušenosti studentek a studentů srovnatelné. A právě formy genderového obtěžování, které nejsou mířeny přímo na konkrétní osobu, ale obecněji vůči mužům nebo ženám, používají v interakci se svými studenty a studentkami nejen muži-pedagogové, ale i ženy-pedagožky. Může to souviset s určitými specifiky vysokoškolského prostředí, zejména s extrémní mocenskou nerovnováhou mezi studujícími a vyučujícími (Rabinowitz 1996, Dziech, Weiner 1984, Skaine 1996), která je podle mnoha autorů nesrovnatelně výraznější než například v pracovně-právních vztazích¹⁹ a která se prolíná s genderovými nerovnostmi. Své mocenské převahy vůči studujícím tak využívají na jedné straně ti, jejichž převaha je dána symbolicky – tedy muži vůči ženám, na straně druhé ovšem i ti, jejichž výrazná mocenská převaha je dána organizačně – tedy pedagožky i pedagogové obecně vůči studentům a studentkám.

Ženy a muži nicméně praktikují různé formy obtěžování, což může být patrně způsobeno také genderově specificky nastavenými hranicemi přípustného chování v prostředí mocenské nerovnováhy, které se patrně liší pro muže a pro ženy. Zatímco některé formy obtěžování ženy téměř neinicují (např. pozvání na soukromou schůzku nebo používání sexuálně laděných vtipů při výuce), určité formy obtěžování (jako např. znevýhodnění na základě pohlaví, dotýkání a narušení osobního prostoru a používání lechtivých učebních materiálů) se u nich vyskytují daleko častěji.

Perspektiva studujících

Výše uvedené údaje tedy poukazují na skutečnost, že sexuální obtěžování nepatří na dané fakultě k řídkým jevům a že např. genderové formy obtěžování tvoří běžnou součást výuky. Jakým způsobem tento stav reflektují samotní studující a reflektují vůbec, že se setkávají s různými podobami sexuálního obtěžování?

Obdobně jako v zahraničních výzkumech (Fitzgerald et al. 1988, 1993, Hill, Silva 2005, Kalof et al. 2001a další), i v našem případě se ukázal výrazný rozdíl mezi podílem studujících, kteří odpověděli kladně na otázku, zda byli sexuálně obtěžováni vyučující/m nebo jiným zaměstnancem školy, a podílem těch, kteří uvedli, že mají zkušenosti s jednotlivými dílčími formami obtěžujícího chování. Neplatí totiž, že by lidé automaticky rozpoznali v daném chování sexuální obtěžování (Kelley, Parsons 2000: 69). Zatímco se sexuálním obtěžováním, ať už ve formě nevíтанé sexuální

Graf 2: Kdo byl iniciátorem různých forem obtěžování? (Výsledky jsou uvedeny v procentech).

V grafu jsou uvedeny pouze formy obtěžování, s nimiž se setkalo více než 20 studujících.

pozornosti nebo v podobě sexuálního nátlaku, se setkalo během svého studia 22 % studujících a přes 65 % studujících má zkušenosti alespoň s jednou z forem genderového obtěžování, pouze celkem 13 dívek (tj. 2,8 %) a šest chlapců (2,5 %) odpovědělo kladně na přímou otázku, zda někdy zažili sexuální obtěžování ze strany vyučujícího nebo jiného zaměstnance školy.

V tomto směru je patrný jistý rozdíl mezi výsledky výzkumů v USA a našimi zjištěními. Zatímco v zahraničních výzkumech obvykle odpovídá na přímou otázku, zda zažili sexuální obtěžování, kladně kolem 5–10 % studujících (např. Fitzgerald et al. 1988: 172, Kalof et al. 2001), v našem výzkumu byl podíl těchto studujících nižší. Může to být způsobeno několika různými faktory. Relativně volná souvislost mezi reálnými zkušenostmi se sexuálním obtěžováním a tím, zda jsou tyto zkušenosti za sexuální obtěžování označeny, je patrně způsobena malým povědomím, které o problému studující mají, obecně nízkou informovaností a především vysokou mírou tolerance, která vůči tomuto jevu existuje v české společnosti (viz např. Křížková 2006: 44). Dalším důvodem, proč jen malý podíl studujících interpretuje své zkušenosti jako sexuální obtěžování, může být i mírné nadreprezentování studujících v bakalářském studijním cyklu (kteří bývají zároveň i mladší než magisterští studenti a studentky) v našem výběrovém vzorku. Některé výzkumy totiž ukázaly, že významnou roli v citlivosti vůči sexuálnímu obtěžování hraje věk – mladší studující tolerují sexuální obtěžování spíše než ti starší (Cummings, Armента 2002: 219, Uggen, Blackstone 2004: 69).

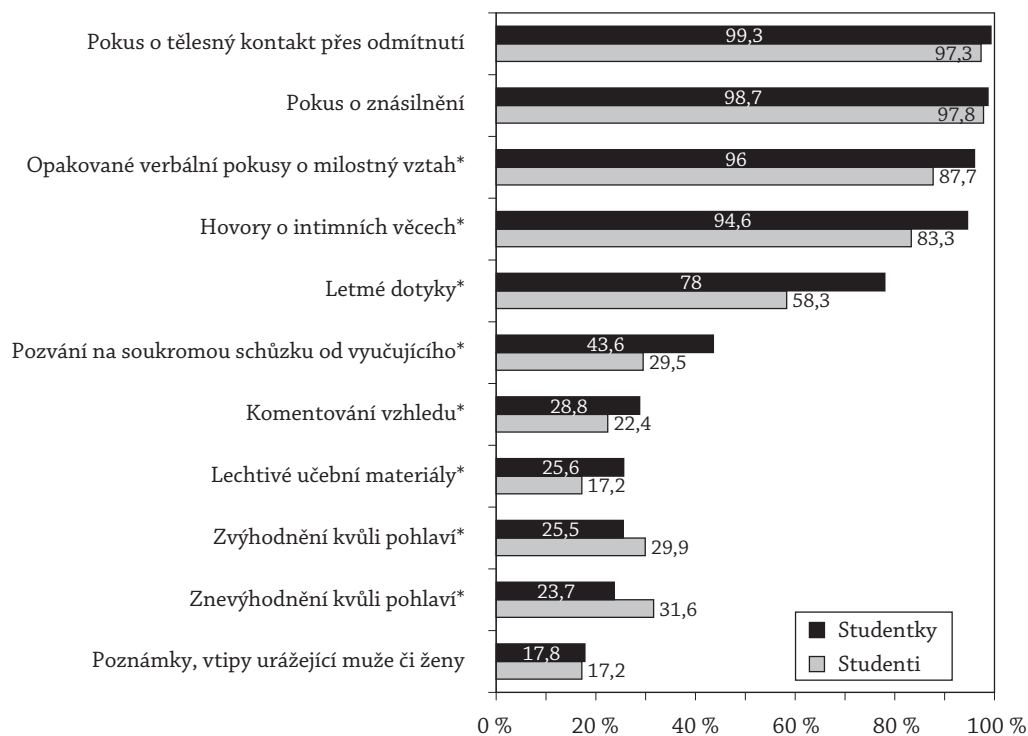
Zahraníční výzkumy (např. Kelley, Parsons 2000: 551, Biaggio, Brownell 1996, Thomas, Kitzinger 1997, Crocker 1983) ukázaly, že zatímco vážnější formy sexuálního obtěžování spadající do skupiny „něco za něco“ (quid pro quo), jako je uplácení, nucení k sexuálním aktivitám a sexuální zneužití, bývají jako sexuální obtěžování často klasifikovány, mnohem nejednoznačnější je vnímání těch forem sexuálního obtěžování, které spadají do skupiny „nepřátelské

prostředí“ (hostile environment). Sem patří především genderové obtěžování zahrnující slovní narážky, sexistické vtipy, používání sexuálně laděných materiálů při výuce a také svádění. Data z našeho výzkumu přitom tento předpoklad jednoznačně potvrzují. Ukázalo se, že existuje jasná linie, která odděluje relativně jednotně hodnocené formy obtěžování (spadající do skupiny sexuální nátlak a nevíтанá sexuální pozornost) od forem, jejichž hodnocení je daleko méně jednoznačné (náležející zpravidla do skupiny genderového obtěžování) (viz graf 3).

Poměrně jasně hodnocenými formami sexuálního obtěžování byly *pokus o tělesný kontakt přes jasné odmítnutí*, který považuje za sexuální obtěžování přes 97 % studentů a 99 % studentek, dále *pokus o znásilnění* (přes 98 % studentek a 97 % studentů), *opakované verbální pokusy o navázání milostného vztahu* (96 % studentek a téměř 88 % studentů) a *hovory o intimních a osobních věcech* (přes 94 % studentek a 83 % studentů). Další formou obtěžujícího chování, která je relativně často hodnocena jako sexuální obtěžování, byly *letmé dotyky*, které za sexuální obtěžování považuje 78 % dívek a přes 58 % chlapců.

Skupinu forem obtěžujícího chování, která není studujícími zdaleka tak jednoznačně interpretována, tvoří *pozvání na soukromou schůzku*, které za sexuální obtěžování považuje přes 43 % studentek a 29 % studentů, *komentování vzhledu* (téměř 29 % studentek a přes 22 % studentů), *používání lechtivých učebních materiálů* (přes 25 % studentek a 17 % studentů), *zvýhodnění kvůli pohlaví* (přes 25 % dívek a téměř 30 % chlapců) a *znevýhodnění kvůli pohlaví* (téměř 24 % studentek a přes 31 % studentů). Formou obtěžujícího chování, která je studujícími nejméně často považována za sexuální obtěžování, jsou *poznámky a vtipy urážející nebo znevažující muže nebo ženy* (pouze necelých 18 % studentek a přes 17 % studentů považuje tuto formu chování za sexuální obtěžování).

V odpovědích studujících přitom existují statisticky významné genderové rozdíly. V souladu s výsledky zahraniční

Graf 3: Jaké chování je sexuálním obtěžováním?(Údaje jsou uvedeny v procentech).

N = 703. V položkách označených hvězdičkami (*) jsou patrné statisticky významné rozdíly v odpovědích studentů a studentek (testováno χ^2 testy na hladině významnosti $\alpha = 1\%$).

ních výzkumů (např. Uggen, Blackstone 2004: 69, Hill, Silva 2005: 10–11) se ukázalo, že dívky jsou k problému sexuálního obtěžování citlivější a méně tolerantní než chlapci. S výjimkou z(ne)výhodnění kvůli pohlaví, které považuje za sexuální obtěžování statisticky významně vyšší podíl chlapců než dívek, označovaly dívky většinu ostatních položek za sexuální obtěžování častěji než chlapci.

Studující v ČR tedy mají jinou představu o tom, jaké jednání konstituje sexuální obtěžování, než definují autoři a autorky zabývající se touto problematikou (Hill, Silva 2005, Fitzgerald et al. 1988, 1993, Gruber 1992 a další) a než stanovují politiky boje proti (sexuálnímu) obtěžování a diskriminaci zahraničních univerzit nebo legislativní opatření v západní Evropě a anglosaském světě. Představa studujících o tom, jaké typy chování představují sexuální obtěžování, je vymezena poměrně úzce a zahrnuje především těžší formy. Naopak nejtolerantnější jsou studující zejména vůči měkčím formám chování z oblasti genderového obtěžování. Přestože se tedy studující poměrně často setkávají s nejrůznějšími projevy nežádoucího chování ze strany svých vyučujících, nepovažují tyto projevy za sexuální obtěžování.

Závěry

Přestože si uvědomujeme omezení, která vyplývají ze složení našeho výzkumného vzorku, ze způsobu jeho rekrutace i ze skutečnosti, že jde o případovou studii jedné vybrané fakulty pražské vysoké školy, naše zjištění jasně ukazují, že sexuální obtěžování se v českém vysokoškolském prostředí vyskytuje a je součástí každodenní reality studujících. Validitu našich závěrů přitom podporuje i jejich relativně vysoká srovnatelnost s výsledky zahraničních výzkumů:

66 % studujících na sledované fakultě zažilo genderové obtěžování, 18 % studujících se během svého studia setkala s nevíтанou sexuální pozorností a 9 % studujících má zkušenosti se sexuálním nátlakem. Přestože tato čísla vypovídají o situaci na jedné konkrétní fakultě, výmluvně naznačují, že sexuální obtěžování představuje v českém kontextu vážný problém. Je to však skutečnost, o které se veřejně nehovoří, která je zdánlivě neviditelná, která ovšem může mít vážné dopady na studující, jejich psychiku nebo studijní, respektive pracovní úspěchy.

S určitými formami obtěžování se setkávají i studenti-muži, nicméně studentky představují skupinu nejvíce ohroženou sexuálním obtěžováním, zejména pokud jde o projevy obtěžování osobní povahy, které spadá do kategorie nevíтанé sexuální pozornosti. Iniciátory těchto typů obtěžování ze strany vyučujících přitom bývají většinou muži. Pokud jde o studenty, setkávají se především s genderovým obtěžováním, s nímž mají obdobné zkušenosti jako studentky. Iniciátory obtěžování genderové povahy ze strany vyučujících přitom bývají jak muži, tak ženy. Jednoduché rozlišení na muže-agresory a ženy-oběti tedy na rozdíl od sféry pracovně-právních vztahů v ČR (Křížková 2006: 44) v případě sexuálního obtěžování (a zejména genderového obtěžování) ve vysokoškolském prostředí zcela neplatí. Tuto skutečnost je přitom třeba vzít v úvahu při přípravě případných politik boje proti sexuálnímu obtěžování na univerzitách, které je třeba zaměřit jak na ženy, tak na muže.

Navzdory tomu, že se míry prevalence různých forem sexuálního obtěžování na sledované fakultě ukázaly být relativně vysoké, studující své zkušenosti zpravidla neoznačovali explicitně jako sexuální obtěžování. Jako jednu z příčin

je možné označit i velkou míru tolerance vůči sexuálnímu obtěžování, kterou můžeme najít nejen u studujících, ale obecně v české společnosti. Na rozdíl od způsobu, jakým bývá sexuální obtěžování definováno výzkumníky, anglosaskými univerzitními politikami pro boj se sexuálním obtěžováním a zahraniční legislativou, definují studující sexuální obtěžování poměrně úzce a zahrnují pod něj zejména těžší formy. K genderovému obtěžování a některým formám nevídané sexuální pozornosti přitom zůstávají tolerantní a jako sexuální obtěžování je nenazývají. Je zde tedy prostor pro zviditelňování problému a upozorňování studujících i pedagogů na široké spektrum nevhodných a nepřijatelných způsobů chování, které narušují důstojnost studujících i princip rovného přístupu a nediskriminace ve vzdělání. Označení a jasné pojmenování určitých forem chování jako nežádoucích, nechtěných a netolerovatelných je totiž prvním a zásadním krokem v boji proti tomuto jevu (Williams et al. 1992: 53, Biaggio, Brownell 1996: 217).

Literatura

- Biaggio, M., Brownell, A. 1996. „Addressing Sexual Harassment: Strategies for Prevention and Change.“ Pp. 215–234 in Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press.
- Benson, D. J., Thompson, G. E. 1982. „Sexual Harassment on a University Campus: The Confluence of Authority Relations, Sexual Interest and Gender Stratification.“ *Social Problems*, No. 29: 236–251.
- Crocker, P. L. 1983. „An Analysis of University Definitions of Sexual Harassment.“ *Signs*, Vol. 8, No. 4: 696–707.
- Cummings, K. M., Armenta, M. 2002. „Penalties for Peer Sexual Harassment in an Academic Context: The Influence of Harasser Gender, Participant Gender, Severity of Harassment, and the Presence of Bystanders.“ *Sex Roles*, Vol. 47, No. 5–6: 273–280.
- Dziech, B. W., Weiner, L. 1984. *The Lecherous Professor. Sexual Harassment on Campus*. Boston: Beacon Press.
- Dziech, B. W., Hawkins, M. W. 1998. *Sexual Harassment in Higher Education*. New York and London: Garland Publishing, Inc.
- Fitzgerald, L. F., Shullman, S., Bailey, N. et al. 1988. „The incidence and Dimensions of Sexual Harassment in Academia and the Workplace.“ *Journal of Vocational Behavior*, No. 32: 152–175.
- Fitzgerald, L. F. 1993. „Sexual Harassment: Violence against women in the workplace.“ *American Psychologist*, Vol. 48, No. 10: 1070–1076.
- Fitzgerald, L. F. 1996. „Sexual Harassment: The Definition and Measurement of a Construct.“ In Paludi, M. A. (ed.). *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press.
- Fitzgerald, L. F., Drasgow, F., Hulin, C. L. et al. 1997. „Antecedents and Consequences of Sexual Harassment in Organizations: A Test of an Integrated Model.“ *Journal of Applied Psychology*, Vol. 82, No. 4: 578–589.
- Gruber, J. E. 1992. „A Typology of Personal and Environmental Sexual Harassment: Research and Policy Implication for the 1990s.“ *Sex Roles*, Vol. 26, No. 11–12: 447–464.
- Havelková, B. 2006. „Právní úprava obtěžování z důvodu pohlaví a sexuálního obtěžování.“ Pp. 92–107 in Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.). *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Hill, C., Silva, E. 2005. *Drawing the Line: Sexual Harassment on Campus*. Washington D. C.: American Association of University Women (AAUW) Educational Foundation.
- Kalof, L., Eby, K., Matheson, J. L. et al. 2001. „The influence of Race and Gender on Student Self-Reports of Sexual Harassment by College Professors.“ *Gender and Society*, Vol. 15, No. 2: 282–302.
- Kelley, M. L., Parsons, B. 2000. „Sexual Harassment in the 1990s: A University-Wide Survey of Female Faculty, Administrators, Staff, and Students.“ *The Journal of Higher Education*, Vol. 71, No. 5: 548–568.
- Křížková, A. 2006. „Co ještě není a co už je? Sexuální obtěžování v současných podmínkách pracovního trhu.“ Pp. 35–50 in Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.). *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Křížková, A., Maříková, H., Uhde, Z. (eds.). 2006. *Sexualizovaná realita pracovních vztahů. Analýza sexuálního obtěžování v České republice*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd.
- Larsson, C., Hensing, G., Allebeck, P. 2003. „Sexual and gender-related harassment in medical education and research training: results from a Swedish survey.“ *Medical Education*, No. 37: 39–50.
- Lee, R. D., Greenslaw, P. S. 1995. „The Legal Evolution of Sexual Harassment.“ *Public Administration Review*, Vol. 55, No. 4: 357–364.
- MacKinnon, C. 1979. *Sexual Harassment of Working Women. A Case of Sex Discrimination*. New Haven and London: Yale University Press.
- Paludi, M. A. (ed.) 1996. *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press.
- Quinn, B., A. 2002. „Sexual Harassment and Masculinity: The Power and Meaning of „Girl Watching.““ *Gender and Society*, Vol. 16, No. 3: 386–402.
- Rabinowitz, V. C. 1996. „Coping with sexual harassment.“ Pp. 199–213 in Paludi, M., A. (ed.) *Sexual Harassment on College Campuses. Abusing the Ivory Power*. Albany: State University of New York Press.
- Schneider, B. E. 1987. „Graduate Women, Sexual Harassment, and University Policy.“ *The Journal of Higher Education*, Vol. 58, No. 1: 46–65.
- Skaine, R. 1996. *Power and Gender. Issues in Sexual Dominance and Harassment*. Jefferson, North Carolina, and London: McFarland & Company, Inc.

- Smetáčková, I. (ed.) 2005. *Genderové aspekty přechodu žáků mezi vzdělávacími stupni: výzkumná zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šaldová, K., Tupá, B., Vohlídalová, M. 2009. „Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: Zkušenosti zavádění politik v zahraničí.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 10, č. 1: 8–15.
- Thomas, A. M. 1997. „Men Behaving badly? A psychosocial exploration of the cultural context of sexual harassment.“ Pp. 131–153 in Thomas, A. M., Kitzinger, C. (eds.). *Sexual Harassment. Contemporary Feminist Perspectives*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Uggen, C., Blackstone, A. 2004. „Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power.“ *American Sociological Review*, Vol. 69, No. 1: 64–92.
- Welsh, S. 1999. „Gender and Sexual Harassment.“ *Annual Review of Sociology* (25): 169–190.
- Welsh, S. 2000. „The Multidimensional Nature of Sexual Harassment: An Empirical Analysis of Women's Sexual Harassment complaints.“ *Violence Against Women*, Vol. 6, No. 2: 118–141.
- Williams, E. A., Lam, J. A., Shively, M. 1992. „The Impact of a University Policy on the Sexual Harassment of female Students.“ *The Journal of Higher Education*, Vol. 63, No. 1: 50–64.

Poznámky

1 Práce na tomto článku byla podpořena výzkumným projektem *Rovné příležitosti ve vědě a výzkumu: Analýza genderových bariér a rozvoj talentů* (poskytovatel MŠMT ČR, reg. č. 2E08057) a projektem *Národní kontaktní centrum – ženy a věda* (poskytovatel MŠMT ČR, reg. č. IP OK 459). Zájemce o tuto problematiku odkazují také na stať *Sexuální obtěžování ve vysokoškolském prostředí: zkušenosti zavádění politik v zahraničí* (Šaldová, Tupá, Vohlídalová 2009), na niž tento článek volně navazuje.

2 Zdroj: osobní rozhovory s vedoucími pracovnicemi zodpovědnými za prosazování politiky rovných příležitostí a boje proti (sexuálnímu) obtěžování a šikaně: Fiona McLean (Equal Opportunities Coordinator, University College London), Christine Yates (College Equalities and Diversity consultant and Champion, Imperial College London).

3 L. Fitzgerald vycházela z původní klasifikace Franka Tilla (1980, cit. podle Fitzgerald et al. 1988: 157), který rozlišil celkem pět typů obtěžujícího chování: *genderové obtěžování* (gender harassment) zahrnující sexistické poznámky, vtipy, gesta apod., *svádění* (seductive behaviour), které představuje nevhodné urážlivé chování namířené vůči konkrétnímu jedinci, které je však prosté všech sankcí, *uplácení* (sexual bribery) zahrnující tlaky na sexuální sblížení výměnou za určité výhody, *sexuální nátlak* (sexual coercion), který představuje nátlak pod určitou pohrůzkou, a *sexuální zneužití* (sexual imposition) zahrnující nevídané tělesné dotyky a fyzické napadení.

4 Vedle klasifikace L. Fitzgerald se můžeme setkat např. s typologií Jamese Grubera (1992), nazývanou též tzv. Inventory

of Sexual Harassment (ISH), která dělí jednotlivé formy sexuálního obtěžování na *verbální žádosti* (verbal requests) namířené k určitému cíli (k navázání vztahu apod.), *poznámky a komentáře sexuální povahy* (sexual remarks and comments), jejichž cílem není navázání vztahu jako u verbálních žádostí, ale ponížení jedince nebo určité skupiny lidí (např. žen nebo mužů) a *neverbální projevy sexuálního obtěžování*, kam spadají např. fyzické napadení, dotyky, ale také používání lechtivých učebních materiálů při výuce. Na rozdíl od klasifikace J. Grubera, která vychází z věcného rozdělení na verbální a neverbální projevy, však typologie L. Fitzgerald daleko citlivěji respektuje povahu jednotlivých forem obtěžujícího chování. Jednotlivé formy obtěžujícího chování zastoupené v daných typech tak jsou vnitřně daleko více provázané a koherentní.

5 Tzv. Equal Amendment Title IX. nebo tzv. Title VII of the Civil Rights Act.

6 Dotazník měl následující strukturu (přičemž tento článek se z důvodu omezeného prostoru věnuje pouze některým jeho částem): 1. vlastní definice sexuálního obtěžování (otevřená otázka) a uzavřená otázka, zda studující zažil/a sexuální obtěžování ze strany vyučujících, 2. postoje k jednotlivým formám obtěžujícího chování, 3. zkušenosti studujících s jednotlivými formami obtěžujícího chování, 4. strategie případného řešení incidentu na škole, 5. sociodemografické otázky.

7 Zjišťovali jsme, zda šlo o ženu/y, muže, nebo o ženu/y i muže.

8 S fyzickým napadením se nesetkali žádní studující.

9 V rámci faktorové analýzy se vydělily tyto faktory: 1. nevídaná sexuální pozornost (sycený proměnnými *pozvánka na soukromou schůzku, pozvánka na konzultaci mimo školní prostředí, rozhovory o sexuálně laděných tématech a komentování vzhledu a chování*), 2. měkčí formy genderového obtěžování (sycený proměnnými *zvýhodnění a znevýhodnění kvůli pohlaví, zesměšňující poznámky a vtipy o mužích a ženách, okukování a vyprávění sexuální laděných vtipů a příběhů při výuce*), 3. tvrdší formy genderového obtěžování (sycený proměnnými *používání sexuální laděných učebních materiálů, dotýkání a narušení osobního prostoru a používání sexuální laděných a lechtivých materiálů při výuce*) a 4. sexuální nátlak (sycený proměnnými *nabídka výhod za intimní sblížení, sblížení kvůli výhodám nebo pod pohrůzkou a snaha o navázání intimního vztahu*). (Faktorová analýza, rotace Varimax, KMO test 0.73, podíl vysvětlené variance za všechny faktory kumulativně 49 %, Bartlettův test sféricity je statisticky významný na hladině významnosti $\alpha=1\%$).

10 Genderové rozdíly nejsou statisticky významné.

11 14 % studentů, 20 % studentek (rozdíl je statisticky významný).

12 Genderové rozdíly nejsou statisticky významné.

13 Jde o výsledky reprezentativního výzkumného šetření, které proběhlo na amerických vysokých školách a univerzitách. Šetření AAUW (American Association of University Women) bylo provedeno na výběru 2036 studentů a studentek bakalářských a magisterských programů z různých vysokých škol v USA.

14 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

15 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

16 Rozdíl mezi studentkami a studenty je statisticky významný.

17 Skutečnost, že se věk ukázal jako statisticky významný faktor, zatímco stupeň studia jako faktor statisticky nevýznamný, je dán tím, že metoda logistické regrese kontroluje vliv všech použitých sledovaných proměnných. V souvislosti se stupněm studia je tedy podstatné, že kontrolujeme mj. i vliv odlišného věkového složení studujících magisterského a bakalářského studia. Můžeme tedy říct, že podstatný je věk, a nikoli skutečnost, zda jde o studujícího bakalářského nebo magisterského cyklu, nebo jinak řečeno, studující stejného věku mají obdobné zkušenosti s nevídanou sexuální pozorností, a to nehledě na to, zda jde o magistry nebo bakaláře. Případné rozdíly ve zkušenostech studujících ma-

gisterského a bakalářského cyklu se tak s ohledem na tato zjištění jeví být způsobeny primárně jejich věkem.

18 Bereme zde v úvahu pouze ty formy obtěžování, které se u studujících vyskytly natolik často, že je možné identifikovat statisticky významné závislosti.

19 Především kvůli značně omezené možnosti studujících bránit se a situaci řešit, kvůli často výraznému věkovému rozdílu a přirozené autoritě a respektu vyučujících u studentů.

PhDr. Marta Vohlídalová vystudovala sociologii na Fakultě sociálních věd UK, kde v současné době pokračuje v doktorském studijním programu, a působí v oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR, v. v. i. Kromě problematiky sexuálního obtěžování se ve své práci zabývá sociologií rodiny a soukromého života, genderovými nerovnostmi na trhu práce a rodinnou politikou.

PŘERUŠENÍ ÚČASTI NA TRHU PRÁCE Z DŮVODU PÉČE O DĚTI A SUBJEKTIVNÍ VNÍMÁNÍ JEJICH DŮSLEDKŮ / MARIE VALENTOVÁ

Career Breaks for the Purpose of Childcare and the Perception of Their Consequences

Abstract: The article aims to analyse the consequences that interrupting labour market participation for the purpose of childcare has on the careers of Czech women. The analysis is conducted in two steps. In the first step the author examines patterns of employment breaks for childcare between different groups of women, in particular between women who had their children before and those who had them after the fall of the socialist regime. In the second step, the author explores how Czech women perceive the consequences of these career breaks and what socio-economic factors affect the perceptions of women. The analyses are based on the ESS data from 2004. The outcome of the analyses suggests that women who had at least one child after 1989 are more likely to interrupt their career for longer periods of time than women who gave birth before 1989. At the same time, these women report that employment breaks had more negative consequences on their career compared to women who had children before the fall of the socialist regime.

Key words: employment breaks, reconciliation of family and paid work, childcare

Podle makroekonomických ukazatelů, jako jsou obecná míra participace žen na trhu práce či míra zaměstnanosti žen, počet žen zapojených do placené práce kontinuálně vzrůstá a rozdíly v participaci žen a mužů na trhu práce se zmenšují (Eurostat 2006). Avšak i přes tento velmi pozitivní obecný vývoj empirické studie dokazují, že míra zapojení žen na trhu práce a kariérního¹ postupu v zaměstnání je stále významně ovlivňována jejich rodinnými a hlavně mateřskými povinnostmi. Ženy s dětmi vykazují nižší míru zaměstnanosti než bezdětné ženy. Ve většině evropských zemí rovněž platí, že s rostoucím počtem dětí klesá míra zapojení žen na trhu práce (OECD 2002). Ženy také častěji než muži pracují na částečný úvazek a využívají rodičovské dovolené (Eurostat 2006; Math a Meilland 2004). Platí přitom, že ženy, které přerušují nebo omezují svoje zaměstná-

ní z důvodu péče o děti, mohou čelit problémům spojeným se snižováním lidského kapitálu (tedy souboru dovedností, zkušeností a znalostí, které pracovník získal ve vzdělávacím nebo pracovním procesu a které zvyšují jeho hodnotu na trhu práce), ztrátou pracovních příležitostí a rizikem pomalejšího kariérního postupu (Sainsbury 1996, Román 2006, Rhum 1999).

Evropské státy a Evropská unie se snaží tyto nevýhody mírnit například tím, že zavádějí antidiskriminační opatření, která minimalizují negativní dopady omezení pracovního úvazku, garantují návrat žen do zaměstnání po skončení mateřské a rodičovské dovolené, snaží se motivovat oba rodiče k využívání rodičovské dovolené, poskytují pracovníkům, kteří se snaží po určité době neaktivity způsobené péčí o děti opět vstoupit na trh práce, možnost rekvalifika-